

MONIKA MUSIAŁ-MALAGO'

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

OCENA POTENCJAŁU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I ATRAKCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU FUNKCJONALNEGO KRAKOWA

Abstract: Evaluation of Entrepreneurship Potential and Economic Attractiveness of Cracow Functional Area. In the most important national and regional strategy documents attributed to functional areas a spatial role in the socio-economic development of the country and regions. This article assesses the entrepreneurship potential and the economic attractiveness of communes in the Cracow Functional Area. In the analysis, the author employs a statistical-mathematical method is based on synthetic indexes. The result of the analysis is to rank municipalities according to the synthetic medium index describing the level of entrepreneurship development. The analyzed period covers the years 2007-2015.

Keywords: Cracow Functional Area, entrepreneurship potential, functional urban areas.

Wprowadzenie

We wszystkich najważniejszych krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych podkreśla się szczególną rolę obszaru funkcjonalnego, jako ważnego elementu polityki regionalnej. Do 2030 r. przestrzeń Polski ma być konkurencyjna w stosunku do przestrzeni europejskiej, przyjazna dla mieszkańców, a jej siłą ma być rozwój obszarów funkcjonalnych. Celem tworzenia obszaru funkcjonalnego jest zatem wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów, budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie peryferyzacji obszarów problemowych. Wyodrębniane obszary charakteryzują się spójnym profilem cech społeczno-gospodarczych i przestrzennych oraz silnymi wewnętrznymi powiązaniem [Krajowa Strategia... 2010, s. 94; koncepcja... 2012, s. 45; Heffner 2014, s. 64; Noworól 2014, s. 151; Heffner, Klemens 2015, s. 29].

Krakowski Obszar Funkcjonalny (KrOF) będący przedmiotem analizy został zidentyfikowany w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Małopolskiego* jako delimitacja interwencji w formule Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych [Strategia... 2015, s. 32]. KrOF tworzy miasto Kraków i 14 otaczających go gmin,

w tym 10 gmin wiejskich i 4 miejsko-wiejskie (ryc. 1). Gminy te należą do dwóch powiatów, tj. krakowskiego i wielickiego.

Celem opracowania jest ocena potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności ekonomicznej obszarów wchodzących w skład KrOF. Przeprowadzone badania oparto na ocenie ilościowej i jakościowej. Obliczono wskaźniki syntetyczne dla gmin wchodzących w jego skład. Zakres danych poddanych analizie obejmuje lata 2007-2015. Ponadto podjęto próbę określenia identyfikacji zmian wewnętrznego zróżnicowania wskaźników badanego zjawiska. W tym celu zastosowano następujące miary dyspersji: wariancję, odchylenie standardowe, współczynnik rozstępu, współczynnik zmienności.

Ryc. 1. Obszar Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-13).

1. Aktywność gospodarcza w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Krakowa

Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem przeciwdziałającym niekorzystnym procesom społeczno-ekonomicznym, takim jak bezrobocie, wykluczenie, marginalizacja. Zlokalizowane w gminach podmioty gospodarcze zapewniają zatrudnienie mieszkańcom oraz dostarczają pozytywnych impulsów rozwojowi gospodarczemu.

W końcu 2015 r. na całym obszarze KrOF zarejestrowanych było 163 tys. podmiotów gospodarki narodowej (w stosunku do 2007 r. o ponad 36 tys. podmiotów więcej, tj. o 29%). Stopień rozwoju przedsiębiorczości w gminach zobrazowano za pomocą wskaźnika przedsiębiorczości wyrażonego jako liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. W analizowanym obszarze wskaźnik ten jest zróżnicowany. Najwyższą wartością wskaźnika przedsiębiorczości charakteryzował się Kraków. W 2015 r. skupiał ok. 80% wszystkich podmiotów gospodarczych zlokalizowanych na badanym obszarze. Spośród gmin

podmiejskich wchodzących w skład KrOF wysokie wartości osiągnęły 2 gminy wiejskie: Zielonki i Mogilany oraz gmina miejsko-wiejska Wieliczka, z kolei najniższy wskaźnik odnotowano w gminie wiejskiej Igołomia-Wawrzeńczyce. Gmina ta posiada najniższy w skali całego obszaru funkcjonalnego wskaźnik przedsiębiorczości ze względu na swój rolniczy charakter. W badanych latach wskaźnik przedsiębiorczości w KrOF systematycznie wzrastał. Największą dynamikę zmian tego wskaźnika zaobserwowano na obszarach gminy Michałowice (55%), Zabierzów (45%), Wielka Wieś (41%) i Zielonki (39%). Świadczy to o ich wysokim potencjale i zmianach w funkcjach pełnionych przez te obszary. W pozostałych gminach wskaźnik wynosił poniżej 38%, przy czym najniższą wartość odnotowano w gminie Świątynki Górne (niecałe 7%) (ryc. 2 i 3).

Ryc. 2. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2007 r.

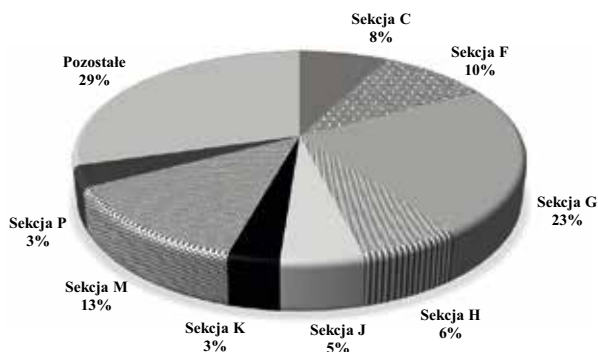

Ryc. 3. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2015 r.

Na analizowanym obszarze działało w 2015 r. 23,8 tys. spółek handlowych. Stanowiły ok. 15% wszystkich podmiotów funkcjonujących na obszarze KrOF. Spośród spółek handlowych prowadzących działalność na terenie KrOF 17,5% stanowiły spółki z udziałem kapitału zagranicznego. Spółki na miejsce swojej lokalizacji wybierały najczęściej Niepołomice i Kraków. Najmniej spółek tego typu zarejestrowanych było w gminie Kocmyrzów-Luborzycza (2,4%). W pozostałych gminach KrOF odsetek tego typu podmiotów wahał się od 3,2% w Michałowicach do 17,6% w Wielkiej Wsi.

Interesująco przedstawia się struktura branżowa podmiotów gospodarki narodowej. Mimo że zbiorowość przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie gmin KrOF jest różnorodna, można jednak wyróżnić jej dominujące obszary działalności. Najliczniej reprezentowanym typem działalności na obszarze KrOF jest handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych i motocykli. W 2015 r. działało w tym sektorze ok. 1/4 firm. Jest to forma usług, która dominowała w każdej miejscowości badanego obszaru. Najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w tej sekcji odnotowano w Krakowie, Wieliczce, Skawinie i Niepołomicach. Usługi to jeden z najbardziej dynamicznych działów gospodarki, który dość łatwo dostosowuje się do

zmian zachodzących w otoczeniu i szybko reaguje na nowe trendy przez przyswajanie innowacji technologicznych i nowej wiedzy [Kuciński 2010, s. 188]. Ponad 13% podmiotów zarejestrowanych na terenie KrOF było w sekcji M obejmującej działalność profesjonalną naukową i techniczną, zaś ok. 10% całkowitej liczby podmiotów podjęło swą aktywność w budownictwie. Kolejne pod względem udziału były sekcje: przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości. Liczba podmiotów zarejestrowanych w pozostałych sekcjach PKD wyniosła 34% (ryc. 4).

Ryc. 4. Struktura branżowa podmiotów gospodarczych w KrOF w 2015 r.

Gospodarka obszarów funkcjonalnych w dużym stopniu zależy od ich pozycji w zakresie kreatywności i innowacji. We współczesnej gospodarce sektor kreatywny odgrywa szczególną rolę, bowiem kreatywność pobudza sektory gospodarki i obszary do rozwoju [Krakowski... 2013, s. 54-56]. Wśród sekcji PKD zaliczanych do usług kreatywnych należy wymienić: informację i komunikację, działalność finansową i ubezpieczeniową, działalność profesjonalną, naukową i techniczną, edukację. W 2015 r. na obszarze KrOF w sektorze usług kreatywnych zarejestrowanych było ogółem ponad 41 tys. podmiotów gospodarczych, tj. 25% wszystkich podmiotów z tego obszaru zarejestrowanych w rejestrze REGON. Sekcje PKD zaliczone do tego rodzaju działalności traktowane łącznie stanowiły więc drugą, po sekcji handel, naprawa pojazdów samochodowych najbardziej liczną zbiorowość podmiotów gospodarczych na terenie KrOF. Najwyższy udział podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sektorze usług kreatywnych w ogóle podmiotów odnotowano w Krakowie (26,4%). W dalszej kolejności znalazły się w gminy: Zielonki (26,2%), Zabierzów (23,6%) i Wielka Wieś (23,1%). Najniższy udział podmiotów tego typu wystąpił w gminach Igołomia-Wawrzeńczyce (9%) i Biskupice (11,8%). Spośród podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sektorze usług kreatywnych ponad 53% stanowiły podmioty z sekcji działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, w liczbie ok. 22 tys. Na kolejnych pozycjach znalazły się sekcje: informacja i komunikacja (20,6%), edukacja (13,4%), działalność finansowa i ubezpieczeniowa (13,0%).

Innym ze wskaźników określających stopień rozwoju przedsiębiorczości gminy jest poziom lokalnej przedsiębiorczości mierzony liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Wskaźnik ten obrazuje przedsiębiorczość mieszkańców, ich aktywność i kreatywność. W 2015 r. na terenie KrOF osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowiły 66,2% ogółu ludności. Analizując relacje przedsiębiorczości mieszkańców w porównaniu z ich liczbą, w 2015 r. najkorzystniejszej sytuacji przedstawiała się w gminie Zielonki (powyżej 115 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców prowadziło działalność gospodarczą). Znaczna grupa osób prowadziła działalność gospodarczą na terenie Krakowa, Mogilan, Wieliczki, Świątnik Górnych, Michałowic, Wielkiej Wsi i Zabierzowa (od 90 do 110 osób). Najniższy wskaźnik odnotowano w gminach Igołomia–Wawrzeńczyce i Biskupice z liczbą 56,5 i 69,9 osób na 1000 mieszkańców (ryc.5 i 6).

Ryc. 5. Liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców na obszarze KrOF w 2007 r.

Ryc. 6. Liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców na obszarze KrOF w 2015 r.

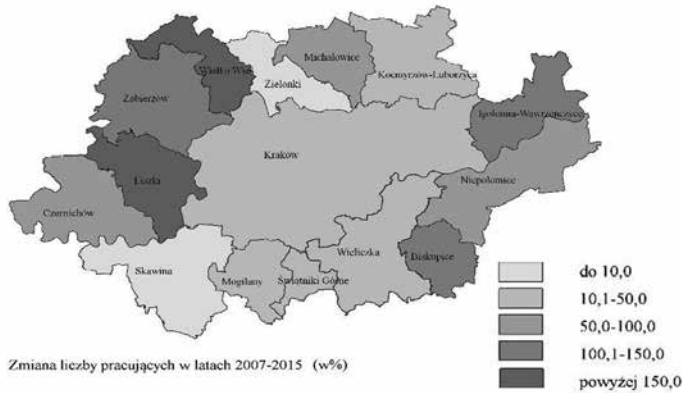
Należy zaznaczyć, że potencjał gospodarczy obszaru zwiększa istnienie na jego terenie strefy ekonomicznej. W 5 gminach wchodzących w skład KrOF działają specjalne strefy ekonomiczne, tj. Krakowski Park Technologiczny – Krakowska Specjalna Strefa Ekonomiczna (obejmująca swym zasięgiem 4 gminy KrOF, tj. Kraków, Niepołomice, Skawina, Zabierzów), Niepołomska Strefa Inwestycyjna, Wielicka Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Skawinie.

2. Rynek pracy i jego przeobrażenia

Wielkość i struktura rynku pracy stanowią istotną determinantę rozwoju gospodarczego, bowiem warunkują przedsiębiorczość lokalną oraz wpływają na atrakcyjność inwestycyjną jednostki przestrzennej dla podmiotów zewnętrznych.

Podstawowymi parametrami rynku pracy są wielkość zatrudnienia oraz skala bezrobocia. Ośrodkiem oferującym największą liczbę miejsc pracy na terenie KrOF jest Kraków. W 2015 r. skupiał ok. 84% wszystkich pracujących. Pozostali pracujący licznie koncentrowali się w gminach: Zabierzów (13,8 tys.), Skawina (12,8 tys.),

Wieliczka (8,9 tys.), Niepołomice (8,7 tys.). W latach 2007-2015 liczba pracujących w gminach KrOF zwiększyła się o ponad 62 tys. osób. Mimo obserwowanego wzrostu liczby pracujących ich dynamika osłabiła się. Skalę zmian liczby pracujących na rynku pracy w KrOF przedstawia ryc.7.

Ryc. 7. Zmiana liczby pracujących na obszarze KrOF w latach 2007-2015

W 2015 r. na obszarze KrOF na każde 1000 osób przypadało 356 pracujących. W porównaniu do 2007 r. liczba osób pracujących w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wzrosła o 49 osób. Jak wynika z przeprowadzonych analiz najczęściej pracujących w stosunku do liczby mieszkańców było na terenie Zabierzowa (539). Równie silnie rozwijające się rynki pracy posiadały gminy: Kraków (410) i Niepołomice (327). W zakresie tego wskaźnika wyróżniały się także gminy Skawina (296) i Wielka Wieś (287) (ryc. 8 i 9).

Najwięcej pracujących było w sektorze usług. W 2015 r. Kraków i Zabierzów skupiały najwięcej zatrudnionych w tej sekcji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Relatywnie wysokim wskaźnikiem wyróżniała się gmina Wielka Wieś. Kolejne 2 gminy, Wieliczka i Skawina odnotowały wielkości odpowiednio 101 i 116. W pozostałych 10 gminach wskaźnik ten był poniżej 100 pracujących w usługach na 1000 mieszkańców.

Sytuację na rynku pracy wyraźnie odzwierciedla wskaźnik bezrobocia określany jako udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Najniższy wskaźnik w 2015 r. występował w gminach położonych na północ od Krakowa, tj. Zielonki, Michałowice, Wielka Wieś (poniżej 3%). Równie niskim wskaźnikiem charakteryzowała się gmina Igołomia-Wawrzeńczyce, w której znaczna część mieszkańców jest zatrudniona w rolnictwie. Największy odsetek bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym występował w gminach: Mogilany, Skawina, Wieliczka, Biskupice, Kraków (ryc. 10 i 11). Na koniec 2015 r. w gminach KrOF zarejestrowanych było ponad 26 tys. osób bezrobotnych, tj. ok. 30% więcej

w relacji do 2007 r. W analizowanym obszarze widoczny jest wzrost liczby bezrobotnych w stosunku do roku bazowego we wszystkich gminach z wyjątkiem Igołomii-Wawrzeńczyce i Wieliczki.

Ryc. 8. Pracujący na 1000 ludności na obszarze KrOF w 2007 r.

Ryc. 9. Pracujący na 1000 ludności na obszarze KrOF w 2015 r.

Ryc. 10. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2007 r.

Ryc. 11. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2015 r.

Na sytuację na rynku pracy na obszarze funkcjonalnym wpływa w znacznym stopniu proces suburbanizacji. Nasilający się proces tego zjawiska i żywiołowe rozlewanie się miasta generuje nadmierne dojazdy do pracy. Zmiana miejsca zamieszkania nie zawsze wiąże się ze zmianą miejsca zatrudnienia. Mieszkańcy gmin bezpośrednio sąsiadujących z miastem lub w najbliższym jego otoczeniu zasilają grupę osób codziennie dojeżdżających do pracy spoza gminy zamieszkania. Powoduje to wzrost codziennych dojazdów do pracy wielu mieszkańców gmin położonych w niewielkiej odległości od miasta. Świadczy to o silnych powiązaniach ośrodka miejskiego z obszarami zlokalizowanymi w ich sąsiedztwie. Można również zaobserwować wzrost dojazdów do pracy z miast do strefy podmiejskiej [Palak 2013, s. 167; Musiał-Malago 2015, s. 131].

3. Podstawy teoretyczno-metodologiczne przeprowadzonych badań

W celu oceny potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności gospodarczej KrOF obliczono wskaźniki syntetyczne dla gmin wchodzących w jego skład. Przyjęta metodologia badań składa się z następujących etapów:

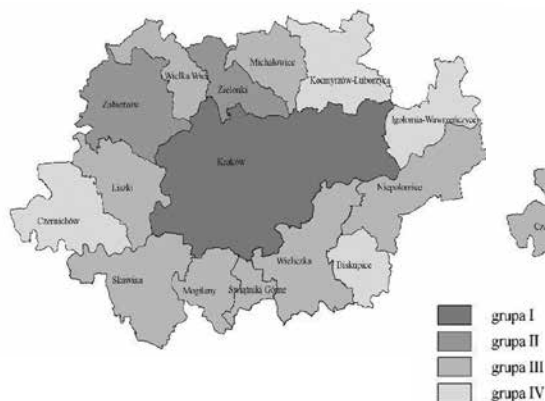
Agregacja danych statystycznych – analizę porównawczą oparto na zmiennych charakteryzujących przedsiębiorczość i rynek pracy. Do badania wykorzystano zestaw następujących wskaźników: liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, udział spółek handlowych (w tym z udziałem kapitału zagranicznego), liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców, pracujący na 1000 ludności, pracujący w usługach na 1000 ludności, udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Analiza korelacji cech wyjściowych – usunięto te wskaźniki, które charakteryzowały się wysoką korelacją. Wskaźniki pracujący w przeliczeniu na 1000 ludności i pracujący w usługach na 1000 ludności wykazały wysoki stopień korelacji (współczynnik korelacji Pearsona wyniósł 0,89), dlatego do analizy wybrano tylko jeden wskaźnik – pracujący w usługach na 1000 ludności.

Standaryzacja. Przeprowadzona standaryzacja zmiennych doprowadza do ich porównywalności i pozwala obliczyć indeksy dla badanych gmin [Zeliaś 2000, s. 56].

Obliczenie wskaźników syntetycznych dla zmiennych reprezentujących stopień potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności ekonomicznej gmin KrOF. W celu zapewnienia porównywalności danych w badanym okresie obliczenia oparto na obiektokresach. Na bazie obliczonych wskaźników przeprowadzono podział gmin ze względu na poziom badanego zjawiska na cztery grupy typologiczne. Granice przedziałów wyznaczono na podstawie obliczonych wartości średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego miernika syntetycznego [Kałuża 2011, s. 115]. Do grupy I zaliczono gminy charakteryzujące się najwyższym wskaźnikiem syntetycznym zaś do grupy IV jednostki z najniższymi wartościami tego wskaźnika. Grupy II i III wskazują na typ gmin o średnim i niskim poziomie potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności ekonomicznej.

Analiza przestrzenna badanych gmin wykazała, że w 2007 r. zdecydowanie najwyższą pozycję w grupie badanych gmin pod względem rozwoju przedsiębiorczości zajął Kraków. Najniższe pozycje w rankingu odnotowały 4 gminy: Czernichów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Kocmyrzów-Luborzyca i Biskupice (ryc. 12). W 2015 r. najwyższą pozycję pod względem potencjału przedsiębiorczości i atrakcyjności ekonomicznej również osiągnął Kraków. Na kolejnych pozycjach znalazły się gminy Zabierzów, Zielonki i Wielka Wieś. W grupie II znalazło się 6 gmin, w tym: Michałowice, Mogilany, Wieliczka, Niepołomice, Świątniki Górne i Liszki. Grupę III tworzyły cztery gminy: Skawina, Igołomia-Wawrzeńczyce, Czernichów i Kocmyrzów-Luborzyca. Najniższą pozycję w rankingu odnotowała gmina Biskupice (ryc. 13).

Ryc. 12. Wskaźnik syntetyczny dla gmin KrOF – 2007 r.

Ryc. 13. Wskaźnik syntetyczny dla gmin KrOF -2015 r.

We wszystkich gminach obszaru funkcjonalnego Krakowa odnotowano wzrost wartości wskaźnika syntetycznego w okresie 2007-2015.

W celu określenia identyfikacji zmian wewnętrznego zróżnicowania wskaźników badanego zjawiska w latach 2007 i 2015 zastosowano następujące miary dyspersji: wariancję, odchylenie standardowe, współczynnik rozstępu, współczynnik zmienności.

Tabela 1

Wybrane miary dyspersji wyliczone dla gmin KrOF

Obszar KrOF	2007	2015
średni wskaźnik syntetyczny	-0,30	0,30
odchylenie standardowe	0,58	0,69
wariancja	0,33	0,48
współczynnik rozstępu	2,19	2,60
współczynnik zmienności	192,6	232,0

Źródło: Opracowanie własne.

Miary dyspersji dla wyliczonych wskaźników w ujęciu gmin pokazują, że stopień zróżnicowania potencjału przedsiębiorczości zarówno dla 2007, jak i 2015 r. jest dość wysoki. Potwierdza to wartość rozstępu, czyli różnica między wartościami skrajnymi (różnica między jednostką najwyższą a najniższą rozwiniętą). Współczynnik zmienności, który informuje o sile dyspersji, wskazuje na skalę zróżnicowania wartości badanego zjawiska w grupie wszystkich gmin. Na podstawie wyliczonych wskaźników można

zauważyć, że w latach 2007-2015 zróżnicowanie poziomu rozwoju badanego zjawiska wewnątrz KrOF wzrosło [por. Brańka, Serafin, 2016, s. 169-190].

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza na obszarze KrOF w latach 2007–2015 wykazała, że rozwój przedsiębiorczości i zmiany na rynku pracy przebiegają z dużą intensywnością. Na terenie całego obszaru funkcjonalnego Krakowa korzystnie przedstawiają się wskaźniki przedsiębiorczości. Sukcesywnie z roku na rok zwiększa się liczba podmiotów gospodarczych.

Ważnym elementem przekształceń gospodarki KrOF jest budowanie gospodarki opartej na rozwoju sektorów kreatywnych. W latach 2007-2015 wzrosła w KrOF liczba pracujących. Największymi rynkami pracy – poza Krakowem były gminy: Zabierzów, Skawina, Wieliczka, Niepołomice.

Wyniki analizy przeprowadzonej dla 2007 i 2015 r. pokazują, że zdecydowanie najwyższym poziomem rozwoju przedsiębiorczości charakteryzuje się Kraków oraz gminy, m.in.: Zabierzów, Wielka Wieś, Niepołomice, Wieliczka, Michałowice. Dominacja Krakowa wynika z tego, że miasto wyróżnia się wysokimi wartościami wszystkich badanych cech. Wśród najslabiej rozwiniętych w badanej grupie gmin znalazły się: Czernichów, Kocmyrzów-Luborzyca, Biskupice, Igołomia-Wawrzeńczyce. Charakter gospodarki tych gmin odbiega od pozostałych położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. Ze względu na rolniczy charakter tych gmin (zwłaszcza gmina Igołomia-Wawrzeńczyce) mają one najniższe w skali całego obszaru KrOF wskaźniki przedsiębiorczości. Niska przedsiębiorczość jest cechą gmin położonych zwłaszcza we wschodniej części KrOF. Należy zaznaczyć, że we wszystkich gminach KrOF odnotowano wzrost wartości wskaźnika syntetycznego w badanym czasookresie.

Wyniki analizy przeprowadzonej w badanym okresie ujawniają ponadto pogłębiające się wewnętrzne dysproporcje w rozwoju przedsiębiorczości między poszczególnymi gminami KrOF.

Literatura

- Brańka P., Serafin P., 2016, *Przemiany ludnościowe i gospodarcze w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*, [w:] *Spoleczno-ekonomiczne przemiany w strefie podmiejskiej miast. Studium przypadku Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego*, A. Noworól, A. Hołuj (red.). CeDeWu, Warszawa.
- Heffner K., 2014, *Obszary funkcjonalne miast – problemy z kształtowaniem i funkcjonowaniem obszarów wiejskich*, [http://skpz.kzasopisma.pan.pl/images/data/skpzk/wydania/No_161_2014/6%20KRYSTIAN%20HEFFNER.pdf].

- Heffner K., Klemens B., 2015, *Wpływ polityki miejskiej i miejskich obszarów funkcjonalnych na rozwój obszarów wiejskich. Ocena problemu na podstawie badań literaturowych*, [http://skpz.czasopisma.pan.pl/images/data/skpzk/wydania/No_167_2015/_Heffner_Klemens.pdf]
- Kałuża H., 2011, *Zróżnicowanie wskaźnika przedsiębiorczości w gminach powiatu siedleckiego*, [w:] *Finanse publiczne i rozwój przedsiębiorczości w regionach*, B. Filipiak. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, nr 38.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2012, Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, MRR, Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie*, 2010, MRR, Warszawa.
- Krakowski Obszar Metropolitalny w latach 2004-2011*, 2013, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.
- Kuciński K., 2010, *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*. Difin, Warszawa.
- Musiał-Malago'M., 2015, *Przemiany gospodarcze w miastach Polski*, [w:] *Uwarunkowania i konsekwencje procesu kurczenia się miast w Polsce*, A. Harańczyk. CeDeWu, Warszawa.
- Noworól A. 2014, *Miejski obszar funkcjonalny jako miasto przyszłości*. Czasopismo Techniczne, Architektura, z. 1, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Palak M., 2013, *O współczesnych dojazdach do pracy*. Uniwersytet Rzeszowski, [<https://www.ur.edu.pl/file/50238/14.pdf>].
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego*, 2015, Kraków.
- Zeliaś A., 2000, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*. AE w Krakowie, Kraków.